


<https://doi.org/10.28925/2311-259x.2024.2.6>
УДК 81'373:114

Ірина Саєвич

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
вул. Левка Лук'яненка, 13Б, Київ, 04212, Україна
 <https://orcid.org/0000-0003-0761-4999>
i.saievych@kubg.edu.ua

СВІТ «СВІТІВ» У ВИМІРАХ СЕМІОЗИСУ (на прикладі лінгвокультурного простору Києва)

Актуальність статті зумовлена постійною динамікою лексики як виявом сутнісної властивості мови й зокрема феноменом розвитку семантики назви *світ*, що у XXI ст. увійшла до складу найчастотніших повнозначних одиниць української мови. Мета дослідження — на прикладі лінгвокультурного простору Києва виявити особливості процесу семантизації лексеми *світ* з урахуванням різних вимірів семіозису та з'ясувати чинники, що вплинули на номінативну активність одиниці і визначили її лінгвопрагматичне спрямування. Предметом дослідження є номінативно-референційний і прагматичний потенціал назви *світ*, зафіксованої в масмедійних текстах та ергоніміконі столиці. Для досягнення мети обрано такі методи і прийоми: компонентний аналіз слова, дистрибутивний аналіз, аналіз словникових дефініцій, описовий метод, результати асоціативних експериментів, конструктивний метод, контекстуальний аналіз, контент-аналіз, прийоми кількісного аналізу. Новизну розвідки визначає комплексний багатоаспектний підхід до з'ясування процесу семантизації назви *світ*, здійснений на засадах семіотики і лінгвокультурології.

У результаті дослідження семантики численних загальних і власних номінацій із компонентом *світ* було зроблено висновок, що на специфіку їх референції вплинула актуалізація ядерних сем 'межа', 'сфера', 'сукупність', 'повнота обсягу', а окрім того, потенційна оцінна сема. Закцентовано на загальній тенденції до номінування різних семіотичних сфер одиницями з просторовою семантикою. Одним з основних чинників номінативної активності назви визначено звуко-символічну, іконічну природу знака, що забезпечує його милозвучність та естетичну привабливість, особливо значущу для «комерційних» назв і рекламних текстів. Приділено увагу визначенню специфіки осмислення й інтерпретації знань та уявлень про світ і їх упорядкування в ментальному просторі. На підставі зіставлення концепту СВІТ як української лінгвокультурної домінанти з універсальним доменом ПРОСТІР виокремлено аксіологічно марковані когнітивні ознаки «всеосязність», «безмежність», «матерія», «пізнання», що визначають лінгвопрагматичне спрямування номінацій. Перспективи подальших досліджень убачаємо у вивченні функційно-прагматичних властивостей назви *світ* у різних регістрах мовлення.

Ключові слова: динаміка лексики; просторова семантика; ергонім; знак; референція; номінація; сема; концепт СВІТ; оцінка; асоціація; Київ.

Вступ

Постійна динаміка одиниць різних рівнів мовної системи є сутнісною властивістю мови як семіотичного утворення, що підпорядковує її потребам когнітивної й комунікативної діяльності соціуму. Природно, що найпомітнішими є інновації в лексичній семантиці, адже, як слушно зазначає Євгенія Карпіловська, «одиниці лексики становлять те осердя, у якому сходяться всі можливі у мові зміни, оскільки саме номінативні одиниці створюють ґрунт для інших складників мовної діяльності спільноти: предикації, або ж творення суджень, та оцінки, вияву мовної експресії, ставлення мовця до висловлюваного, його різних інтенцій» (2017, с. 8).

Розвиток різних лексико-семантичних угруповань різняться і за якісними, і за кількісними параметрами. Зазвичай зміни визначає актуальність номінативних одиниць у певних сферах

мовної діяльності. До таких угруповань належить і лексика на позначення простору як одного із засадничих вимірів онтології.

Публікації останніх років посвідчують, що зацікавлення парадигмою просторової лексики не згасає. До фокусу уваги мовознавців потрапляють питання категоризації й концептуалізації просторових уявлень, структура та обсяг лексико-семантичного поля «простір», причини семантичних зрушень у площині просторової семантики, її об'єктивізація в різних стилях мовлення, а особливо в художньому. Зазначену проблематику висвітлено в працях О. Бачишиної, Н. Іовхімчук, Є. Карпіловської, А. Копитіної, Н. Кудрявцевої, Л. Лисиченко, С. Лутави, Т. Нікульшиної, Т. Скорбач та ін.

Однією з лексичних одиниць, що наприкінці XX — на початку XXI ст. пройшла стрімкий шлях семантизації та стала однією з найчастотніших у різних регістрах мовлення, є лексема *світ*.

Зауважимо, що назва входить до ядра ментального лексикону носіїв української мови, тобто належить до 30 найчастотніших одиниць, виокремлених на підставі кількісного опрацювання результатів асоціативних експериментів (Саєвич, 2015, с. 67). Високу активність лексеми підтверджує й Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК): відповідно до 17-ї версії, у рейтингу частотності назва *світ* розташована на 132-й позиції та входить до 30 найуживаніших українських іменників.

Семантико-функційний потенціал лексеми *світ* виокремлює її з-поміж інших номінативних засобів і в лінгвокультурному просторі Києва. Підпорядкований загальним процесам глобалізації і впливу масової культури, цей простір поєднує своєрідні локальні особливості, виражені знаками прецедентних феноменів (іменами, назвами, текстами, ситуаціями), та універсальні. Розвиток семантики назви *світ* і її реалізація в київських медіатекстах, що дають змогу простежити ці зміни, є виявом загальноукраїнської тенденції. Нашу увагу привернули столичні засоби масової комунікації (ЗМК) та ергонімікон Києва (назви установ, закладів, організацій, спілок, об'єднань, магазинів), а також матеріали сайтів компаній та агенцій, що увиразнюють зміни в семантичному обсязі лексеми *світ* і визначають її комунікативно-прагматичний статус. Наведені в статті приклади фіксації назви в ЗМК Києва є результатом пошуків у ГРАК.

Безумовно, одним із визначальних процесів, що вплинув на стирання географічних й адміністративно-територіальних меж, а відтак ідентифікацію певного номінативного явища як чітко локалізованого, є цифровізація. Її наслідком стало посилення універсальних вимірів (світових і загальноукраїнських) і в лінгвокультурному просторі Києва. Цей факт позначається і на контенті, і на факті доволі умовної локальної фіксації багатьох українських ЗМК, хоча в суспільній свідомості адресант більшості українських ЗМК ототожнюється з «голосом» Києва. Окрім того, статус столиці, багатомільйонного мегаполісу наділяє місто значною притягальною силою і в плані економічного розвитку, і в плані формування тенденцій у сфері номінації.

Феномен множинності «світів» у сучасній українській мовній картині світу є доволі вагомим мовним і соціальним явищем, а тому потребує детального висвітлення. Мета дослідження — на прикладі лінгвокультурного простору Києва виявити особливості процесу семантизації лексеми *світ* з урахуванням різних вимірів семіозису та з'ясувати чинники, що вплинули на номінативно-референційний і прагматичний потенціал назви.

Ця стаття є результатом комплексного й багатоаспектного дослідження, виконаного на засадах семіотики та лінгвокультурології. Орієнтація на використання значної кількості аспектів

вплинула на предметне поле, постановку і розв'язання наукової проблеми. Відповідно розмаїтими є методи й прийоми, що дають змогу досягти поставленої мети. Зокрема для з'ясування семантичної структури номінативних одиниць, визначення особливостей розвитку їхньої семантики і формулювання чинників лексичної динаміки обрано методики структурного методу (компонентний аналіз слова і дистрибутивний аналіз), аналіз словникових дефініцій, описовий метод (із застосуванням прийомів зовнішньої та внутрішньої інтерпретації номінативних одиниць), конструктивний метод, використаний задля моделювання ментального простору, результати асоціативних експериментів, контент-аналіз, контекстуальний аналіз, прийоми кількісного аналізу.

Результати дослідження

Зміни, що відбуваються в семантичній структурі лексичних одиниць, дають змогу простежити лексикографічні джерела, які фіксують розвиток семантики відповідно до певного часового зрізу. Назва *світ*, за даними етимологічного словника, належить до питомого лексичного складу української мови: праслов'янське *světъ* етимологічно споріднене з литовським *švytėti* 'світитися, блищати, сяяти' і давньоіндійським *śvētāh* 'світлий, білий' (Мельничук та ін., 2006, с. 197). Семантичний зв'язок лексичної одиниці з етимом збережений у словнику Б. Грінченка, де реєстрове слово *світ* співвіднесене з первинним значенням 'свѣтъ, разсвѣтъ' і похідним 'свѣтъ, мір, вселенная' (Грінченко, 1909, с. 108–109).

Під час подальшого лексикографічного опрацювання семантики одиниці було враховано суттєве розширення змісту і обсягу співвідносного з нею поняття за рахунок значної кількості ознак. Зокрема СУМ фіксує омонімічне розмежування вказаних вище семем і подає їхні тлумачення в різних словникових статтях, до того ж, і перше, і друге значення подані як застарілі. Незважаючи на таке маркування назви, словникова стаття *світ* містить сім лексико-семантичних варіантів (ЛСВ), що, безумовно, є доказом неосемантизації номена впродовж першої половини ХХ ст. Зміну семантичного обсягу лексеми можемо пояснити насамперед розвитком наукової сфери, а відтак збагаченням концептуальної картини світу носіїв української мови новими когнітивними ознаками, й окрім того, універсальною психічною здатністю людини до утворення асоціативних зв'язків між суміжними поняттями.

Відповідно до СУМ, *світ* — це : 1) сукупність усіх форм матерії як єдине ціле; *всесвіт* (*об'єктивний світ, геліоцентрична система світу*); 2) окрема частина всесвіту (*інші світи, далекі світи*); 3) земна куля з усім, що на ній є (*карта світу*); усе живе, усе навколишнє, що оточує людину; оточення, суспільство, люди; 4) людське суспільство, об'єднане певними соціальними,

культурно-історичними та етнографічними ознаками; лад, устрій, спосіб життя (*поганський світ, білий світ, червоний світ*); 5) певна галузь, сфера явищ природи; сукупність яких-небудь явищ, предметів, що оточують людину; певне коло явищ психічного життя (почуттів, переживань, уявлень і т. ін.: *рослинний світ, світ запахів, світ звуків, світ барв*); 6) певна галузь, сфера діяльності людей; коло людей, об'єднаних спільністю професії, належністю до якого-небудь середовища і т. ін. (*науковий світ*); 7) обмежене коло людей, що складає вищий прошарок привілейованих класів буржуазно-дворянського суспільства (*вивозити (выводити) в світ* — супроводжувати кого-небудь на світський бал, прийом і т. ін.) (Білодід, 1978, с. 84).

Із погляду сучасного стану мовної системи застарілими можна вважати окремі варіанти лексеми, зокрема ЛСВ⁴ й ЛСВ⁷. Натомість активними, з огляду на актуалізацію ядерних сем 'межа', 'сфера', 'сукупність', слід визнати ЛСВ⁵ і ЛСВ⁶. Як слушно зазначає А. Таран, «динаміка семантичної структури слова зумовлена змінами рангового статусу сем, їх доцентровими й відцентровими переміщеннями, редукцією або актуалізацією, тобто пов'язана зі змінами семного складу слова не лише в кількісному, а й у якісному аспектах» (2020, с. 375). За нашими спостереженнями, на розвиток семантики *світ* суттєво вплинуло розширення сфери вживання одиниці.

Різні за структурою словосполучення, що демонструють зміни в когнітивній і комунікативній сферах української спільноти та деталізують предметно-поняттєві й аксіологічні доміанти суспільного розвитку, подає ідеографічний словник нової лексики «Активні ресурси сучасної української номінації», у якому за точку відліку у формуванні реєстру лексичних інновацій обрано 1991 рік. Зокрема лему *світ* ідентифіковано як основу-категоризатор у номінаціях *Світосвіт* (від *світ освіти, освітніх послуг*), *медіасвіт, Кіносвіт, світопізнання, Світотворець, світолад, світоустрій* та ін. (Карпіловська та ін., 2013, с. 317–318). Значною є кількість словосполучень із прикметником: *віртуальний світ, глобалізований світ, глобальний світ, глянсовий світ, електронний світ, зелений світ, інокультурний світ, книжковий світ, людський світ, модний світ, паралельні світи, політичний світ, приватні світи, прозовий світ, речовий світ, споживацький світ, український світ, фентезійний світ* тощо (2013, с. 318–319). Розширення лексичної сполучуваності фіксують й іменниково-іменникові конструкції *світ боксу, світ гламуру, світ знаменитостей, світ інтересів, світ комунікацій, світ моделінгу і шоу-бізнесу, світ технологій* тощо (2013, с. 319).

Словник окреслює й тенденцію до формування ергонімів із компонентом *світ*: «*Світ італійських кухонь*», «*Книжковий світ*» (магазин у Києві), «*Світ паперу*» (магазин у Львові), «*Світ Чаю*» (компанія), «*Світ мам*» (соціальна мережа для

майбутніх матерів), «*Світ диванів*» (фотоальбом), «*Світ розваг*» (магазин комп'ютерних ігор), «*Світ ігор*» (інтернет-магазин), «*Світ лінз*» (інтернет-магазин), «*Світ настільних ігор*» (магазин), «*Світ радіо*» (вебпортал) та ін. (2013, с. 320–321).

Загалом зафіксовано 72 словосполучення з назвою *світ*, семантику якої узагальнено в дефініції: «1) місце, яке займає хтось або щось у реальній дійсності чи в свідомості людини; простір, поле; 2) середовище, коло, угруповання людей, пов'язаних спільною діяльністю, інтересами, смаками; 3) сукупність предметів, об'єктів дійсності» (2013, с. 317).

За результатами пошуку конструкцій '*світ* + іменник' ГРАК подає більше ніж 300 оригінальних лем загальною кількістю понад мільйон токенів. У рейтингу іменників за спадом частотності варто виокремити такі: *людина, ціна, лідер, виробник, ринок, коронавірус, війна, Україна, мода, країна, дитина, природа, око*; прикметними і цьому переліку слід вважати й особові займенники *я* і *ми*. Високі кількісні показники зазначених одиниць насамперед є виявом взаємодії концептів ЛЮДИНА і СВІТ (*людина, лідер, дитина, око, я, ми*) та актуальних предметно-поняттєвих сфер, що формують зміст суспільного буття.

Однією з найпоширеніших, за даними корпусу, є неофразема *світ моди*, поява якої досить закономірна з огляду на загальну тенденцію до всеохопності вимірів певного явища дійсності. У словниковій дефініції лексеми *мода* враховано семантичні властивості, що відповідають параметрам широкої референції назви, зокрема її співвіднесеності з ознаками престижності, популярності, смаку, недовгочасності, безмежності втілення в більшості сфер життя і культури. Пор.: «*мода* — 1) недовготривале панування в суспільстві певних смаків у будь-якій сфері життя або культури; зразки предметів одягу, взуття, що відповідають таким смакам; 2) *перен.* загальне визнання, популярність у певний час; 3) *перен., розм., перев. зневажл.* манера поведінки; звичка (у 1 знач.)» (Український мовно-інформаційний фонд НАН України, 2015–2024).

У складі синтагми лексеми *світ* і *мода* актуалізують ті ознаки, що є спільними, інтегральними для обох одиниць: 'сфера', 'межа', 'сукупність'. Ці семи стосуються і просторових меж, і сфери буття, і різних складників культури, з-поміж яких, однак, виокремлюють артефакти, пов'язані із зовнішністю людини. Потенційною для словосполучення є й оцінна сема, оскільки в системі ціннісних уявлень суспільства *мода / світ моди* корелює із всеосяжними поняттями «життя» і «культура». Реалізація номінації *світ моди* в текстах київських ЗМК переважно зорієнтована не на локальний, а на світовий вимір, а її референція найчастіше поширюється на предметно-поняттєві сфери, пов'язані з лідерством (1), впливом на суспільні смаки (2), новаторством (3), артефактами (одяг, взуття, аксесуари тощо) (4), зовнішністю людини (5).

Пор.: (1) «Відразу кілька **гігантів світу моди** заявили про своє бажання підкорити косметичну індустрію» (NV, 2021). (2) «Видання *Business of Fashion* оприлюднило свій щорічний рейтинг **500 найвпливовіших людей в світі моди — VoF 500**. Перший аналогічний рейтинг був опублікований в 2013 році та об'єднав підприємців, дизайнерів, профільних журналістів й інфлюенсерів, які мають **найбільший вплив на світ моди**» (NV, 2019). (3) «Габріель Шанель відома не лише як засновниця модного дому *Chanel*, але й як **новатор в світі моди**» (NV, 2019). (4) «**Речі насичених кольорів — must-have літа**, який завоював **світ моди** ще на початку 2019 року і з тих пір стає все більш популярним» (NV, 2019). (5) «**Щоправда, стандарти краси у світі моди** інколи кардинально відрізняються від загальноприйнятих уявлень про вродливу зовнішність, та й, зрештою, смаки в кожного свої» («Україна молода», 2012).

Помітним чинником універсалізації лінгвокультурного простору столиці є комерційний характер масової культури з притаманним їй акцентуванням на сфері побуту, розваг, споживання товарів і послуг, результатом чого стало утворення значної кількості ергонімів та відповідного інформаційного контенту, спрямованого на формування норм і моделей поведінки споживачів. З огляду на постійну конкуренцію у сфері товарів і послуг питанням особливої ваги стає пошук дієвих мовних засобів — влучних, оригінальних та естетично привабливих назв магазинів, установ, закладів і компаній. Зауважимо, що значна кількість «київських» ергонімів виникла на підставі використання у двочленних назвах іменника *світ*, що в руслі тенденції семантизації назви можна вважати загальноукраїнською тенденцією.

Предметно-поняттєва сфера більшості власних назв із компонентом *світ* стосується товарів для дітей, одягу, аксесуарів, їжі та напоїв, меблів, частини будівель, флори і фауни. У таких номінаціях назва *світ* поєднується з денотативною лексикою на позначення реалій дійсності: «*Світ товарів*» (інтернет-магазин), «*Дитячий світ*» (магазин), «*Світ іграшок*» (магазин), «*Світ танцю*» (магазин), «*Світ моди*» (магазин), «*Світ шкіри та хутра*» (магазин), «*Sweet світ*» (салон краси), «*Світ краси та здоров'я*» (ТОВ), «*Світ годинників*» (ТОВ), «*Світ моделей*» (магазин), «*Світ аксесуарів*» (майстерня з ремонту мобільних телефонів), «*Світ світла*» / «*SVITSVITLA*» (магазин у Київській обл.), «*Світ кави*» (кав'ярня), «*Світ чаю*» (магазин), «*Світ їжі*» / «*Svit Food*» (магазин), «*Світ сирів*» (магазин), «*SvitMedu*» / «*Світ меду*» (магазин), «*Світ солодоців*» (магазин), «*Продуктів світ*» (компанія), «*Світ меблів*» (інтернет-магазин) «*Світ матраців*» (магазин), «*Світ дверей*» (магазин), «*Світ квітів*» (магазин) та ін.

Меншою мірою репрезентовані власні назви, що апелюють до ментально-когнітивної та емоційної сфер: «*Світ емоцій*» (назва тренінгу для дітей), «*Світ кохання*» (служба сім'ї), «*Світ дитини*»

(дитячий садок), «*Світ чудес*» (театр пісні; інтернет-магазин), «*Світ мрій*» (благодійний фонд), «*Світ туристичних бажань*» (ТОВ), «*У світі мистецтва*» (художній салон-магазин), «*Світ творчості "Логос"*» (ТОВ), «*Світ зору*» (офтальмологічна клініка) та ін.

Порівняння численних ергонімів із загальними назвами наводить на висновок, що перші належать до явищ більшою мірою соціальних, ніж лінгвальних. Цей факт відповідно позначається на інформаційно насиченій структурі їхнього лексичного значення, що поєднує мовні та позамовні компоненти: «афективний, естетичний, морально- і соціально-оцінний» (Левочкина, 2018, с. 34). Ергоніми, що переважно творяться від апелятивів за моделлю '*світ* + іменник у Род. в.', використовують семантичні ознаки загальних назв як мотивувальну основу. Однак сфера референції загальних і власних номінацій не завжди збігається. Наприклад, фразема *світ моди* має доволі широку предметно-поняттєву віднесеність, про що йшлося вище, а назва магазину «*Світ моди*» звужує референцію до приміщення торгівлі предметами одягу та аксесуарами. Словосполучення *світ дитини* окреслює зв'язок із картиною світу, упорядкованою в дитячій свідомості сукупністю знань, уявлень і почувань про дійсність, сформованих на підставі пізнавальної діяльності, тобто співвідносна з внутрішнім простором дитини. Назва дитячого садка «*Світ дитини*» апелює до процесів, пов'язаних із комплексним (усебічним) розвитком. Пор.: «*Наша мета — особистісний, соціальний та емоційний розвиток, мовленнєвий, творчий та естетичний розвиток маленьких особистостей*» (<https://osvitanova.com.ua/providers/215>). Референція назви торгового центру «*Дитячий світ*» поширюється на сукупність артефактів для дітей різних вікових груп: «*Ми зібрали всі дитячі товари під одним дахом і організували простір, в якому зручно знайти будь-який товар*» (<https://www.ds.com.ua/pro-nas/>).

Словосполука *світ звуків* насамперед позначає сукупність акустичних явищ, які стають доступними завдяки одному з основних модусів перцепції людини. Окрім того, номінація може позначати сукупність наукових даних як результат пізнання цього явища. Див., наприклад, інформацію із сайту Музею науки в Києві: «*Експозиція "Акустика" — це простір, де ти дізнаєшся більше про звук — його фізичну природу, властивості, а також про можливості, які відкриває знання про світ звуків. Тут можна побачити свій голос, а також частоту звуку, почути його через акустичні дзеркала*» (<https://sciencemuseum.com.ua/ua/about-us/pid/2>). Частотним є застосування синтагми для привернення уваги до проблем людей із вадами слуху й акцентування на особливостях їхнього світосприйняття. У таких текстах *світ звуків* використовують як антитезу до *світу тиші*: «*Дивіться інтерв'ю з тими, хто поєднує світ звуків і світ тиші: MEGOGO представив*

проект до дня перекладача жестової мови» (<https://www.deja-vu.space/divitsya-interv%CA%BCyuz-timi-khto-poiednuie-s>); «Найпотужніші Oticon Xceed відкривають **світ звуків** людям з важким і глибоким порушенням слуху» (<https://aurora.ua/novini/naipotuzhnishi-oticon-xceed-vidkrivayut-svit-zvukiv-lyudjam-z-vazhkim-i-glibokim-porushennjam-sluhu/>). Власну назву «Світ звуків» використовують на позначення логопедичних програм, дидактичних ігор, спрямованих на аудіальний розвиток дитини, науково-популярних текстів, присвячених музичному мистецтву і музикантам.

Референція номінації **світ краси** має зв'язок зі світом мистецтва і жіночою зовнішністю. Пор.: «З дитинства пам'ятаю, як лився з блаженного радіоприймача його [Дмитра Гнатюка. — І. С.] неповторний потужний голос: “Пісня про рушник”, “Два кольори”, “Черемшина”, арія Фігаро... Він мовби відкривав **інакший світ — світ краси, мистецтва...**» («Україна молода», 2015); «Зараз в розпалі культурний сезон, коли багато виставок, концертів, вистав. Відволікайте себе, кидаючи з безодні відчаю у **світ краси**» (NV, 2017); «Отже вже 4 вересня в Монако пройде конференція, присвячена цій загрозливій для планети екопроблемі, де представниці з 10 країн, які приїхали боротися за головну корону у **світі краси**, представляють свої соціальні програми з порятунку планети від забруднення пластикомими відходами» («ТаблоID», 2019); «Здавалося б, доходи переважної більшості не дозволяли купувати ці марки. Але люди приходили в магазин і віддавали половину зарплати за флакон Givenchy. <...> Всім хотілося доторкнутися **до чарівного світу краси**, який багато років був для нас недоступний» (NV, 2020). Назва магазину «Світ краси», для якої семантика загальної номінації **світ краси (жінки)** стала мотиваційною основою, звужує сферу референції відповідно до призначення закладу, пов'язаного з торгівлею парфумерією і косметикою.

Особливістю більшості контекстів, у яких **світ** поєднується з нейтральною або позитивно забарвленими номінаціями, є актуалізація позитивної оцінної семи. Яскравим прикладом є розміщені на сайті агенції креативних екскурсій «Капітан Київ» короткі інформаційні повідомлення про екскурсії містом. Ключовою, прагматично спрямованою назвою майже кожного тексту є **світ**, що конкретизує семантику особливого, незвичного, небуденного, таємничого простору, сполучаючись із лексичними одиницями давній, дивний (дивосвіт), легенда, загадка, таємниця, таємничий, секрет, фантазія, містика, магія, мистецтво, митець. Сфера референції назви поширюється на реальний та ірреальний простір, пов'язаний із різними етапами історії Києва й загалом України. Пор.: «Дізнатися загадки Старого Києва та поринути в **таємничий світ давньої медицини та знахарства** допоможе сам подільський Алхімік» (театралізована екскурсія «Алхімік та загадки старого Києва»); «Готуйтеся

до захоплюючої та незабутньої подорожі у **світ легенд та фантазії!**» (екскурсія «Міфічні створіння Києва»); «Давайте поринемо у **світ містики та магії**, яка була колись, прогулюючись центральними вуличками» (екскурсія «Містичні лабіринти Києва»); «Шукачі символів поринуть у **світ багатолітньої історії нашого міста**» (екскурсія-квест для дітей «У пошуках символів Києва»); «Казкове місто Київ! Лише придивіться, на кожній вуличці сховався казковий герой! Варто лише добре пошукати їх і вони відкриють для вас **дивосвіт нашого міста** з драконами, велетенськими черепахами та невідомими птахами» (квест для дітей «Казковий Київ»); «Це місце, яке залишить глибокий слід в уяві кожного, хто доторкнеться **до мистецького світу талановитих та самобутніх українських митців**» (екскурсія «Нескорене мистецтво»); «Видатні режисери Федеріко Фелліні, Тоніно Гуерра, Бернардо Бертолуччі так казали про нього [С. Параджанова. — І. С.]: “Зі смертю Параджанова **світ кіно** втратив одного зі своїх **чарівників**”» (екскурсія «Параджанов: небезпечно вільна людина»); «**Буремний світ українського мистецтва** на межі 19 та 20 століть, прогулянка Латинським кварталом та живі історії про видатних діячів української культури» (екскурсія «Таємниці українських митців»); «Запрошуємо вас у **світ українського театрального мистецтва**, яке бере свій початок з стародавніх часів, вдосконалювалося з роками та ставало яскравим дійством та гордістю Києва» (екскурсія «Секрети українського театру») (<https://captain.kiev.ua/>).

Конкретизація семантики **світ** у сполученні з тими лексичними одиницями, що містять у структурі лексичного значення негативну оцінку сему, позначається на прагматичному спрямуванні контекстів із негативним емоційно-оцінним забарвленням. Зауважимо, що відсоток таких номінацій незначний. Поширеним, зокрема, є словосполучення з лексемою **ілюзія** в значенні «оманливе, хибне сприймання дійсності; хибне уявлення про що-небудь» (Білодід, 1973, с. 17): «Ми втратили свою особисту свободу, яку відібрали в нас технології. Багато чого вирішується за нас, при цьому зберігається ілюзія вибору, в рамках якої, однак, заздалегідь відомо, що або кого саме ми виберемо. Це зроблено в бізнесі, в політиці, в кіно... і всюди. Ілюзія свободи замінила справжню свободу. І це незмінне, оскільки людина завжди живе у **світі ілюзій**» («Дзеркало тижня», 2019); «Для того щоб не жити у **світі ілюзій**, часом корисно поринути у **світ реальності**» (NV, 2021); «В еру комп'ютерних технологій дуже легко втекти **до світу ілюзій**» («Україна молода», 2021).

Номінативна активність і подальша спеціалізація семантики **світ** у комунікативному просторі, як видається, зумовлена декількома чинниками. Насамперед, слід звернути увагу на семіотичну природу одиниці, своєрідне поєднання її акустичного образу з означуванним. Односкладове слово

світ містить звук [і], що пом'якшує попередні приголосні. Відповідно до спостережень В. Левицького, голосні звуки найчастіше набувають символічних конотацій за властивостями розміру, світла і сили. Застосування для аналізу українських голосних звуків методу семантичного диференціала навело вченого на висновок, що [і] наділений найвищим символічним потенціалом, позаяк на шкалах антонімічних прикметників отримав граничні показники: найменший, найприємніший, найповільніший, найтепліший, найслабший, найм'якший і найсвітліший (Власова, 2019, с. 315–316). Звукосимволічний, іконічний характер зв'язку знаконосів з означуванням зумовлено асоціацією з етимологією «світло» (пор., наприклад, поширену в Україні назву магазинів освітлювальних приладів «Світ світла»). Окрім того, на конотованість і лінгвопрагматичне спрямування знака вплинула й співзвучність з англійським прикметником *sweet* у значенні «солодкий, милий, ніжний», що в окремих випадках свідомо використовується з метою експресивізації назви. Наприклад салон краси «Sweet *світ*», медіакомпанія «Sweet.TV».

Важливим чинником розвитку семантики є особливості категоризації і концептуалізації дійсності та інтерпретація інформації в полі аксіологічних координат. Назву *світ* найчастіше розглядають у складі номінативної бази концепту ПРОСТІР. Зауважимо, що сучасна тенденція розвитку лексики поширює просторову семантику на більшість семіотичних систем. Домінантна роль у процесі означування належить гіперонімічній назві *простір*, що яскраво ілюструють номінації із семантикою межі / сфери простору у фізичній дійсності, діяльності та комунікації людей: *інформаційний простір*, *культурний простір*, *інтернет-простір*, *віртуальний простір*, *медіапростір* тощо (Карпіловська, 2017, с. 99). Конкретизація семантики *простір* відбувається в площині означування значної кількості реалій, що потверджує згаданий вище ідеографічний словник, у якому зафіксовано 91 контекст із гіперонімом *простір* (Карпіловська та ін., 2013, с. 407–408). Окрім того, частотними є гіпонімічні назви *поле*, *вмір*, *середовище*, особливості неосемантизації яких детально розглянула Є. Карпіловська (2017, с. 96–104).

Із-поміж гіпонімів слід виокремити *світ*, специфіка семантики якого увиразнюється на тлі смислового наповнення ментальних конструктів. ПРОСТІР як домен, у який профілюються інші концепти, є універсальним утворенням, тоді як СВІТ визначаємо як українську лінгвокультурну доміанту, для якої ієрархічний зв'язок із доменом ПРОСТІР не вичерпує багатоманітності відношень із концептуальними структурами. Головні вербалізатори концептів — лексеми *простір* і *світ* мають відмінний семантико-прагматичний та функційно-стилістичний потенціал. Порівняно із семантично і стилістично нейтральною назвою

простір лексема *світ* наділена значною кількістю конотацій і позитивною оцінкою. Ці властивості семантики позначаються і на синтагматичній одиниці: *простір* переважно входить до складу номінацій, що конкретизують семантику межі / сфери фізичної дійсності, діяльності, комунікативних технологій, а *світ* має потенційну безмежну сполучуваність із переважанням зв'язків із денотативною лексикою.

Світ усвідомлюється як всеохопність і простору, і розміщених у ньому об'єктів і властивостей, тому функційно-прагматичну дієвість номінацій значною мірою визначає сема 'повнота обсягу', експлікована в дефініції назвою *усе*, що входить і до складу синонімічного композита *всесвіт*. Пор.: (*світ*) — «сукупність усіх форм матерії як єдине ціле; *всесвіт*» (Білодід, 1978, с. 84). Тісний семантичний зв'язок між лексичними одиницями доводять дані асоціативних словників. Прикметно, що *світ* і *всесвіт* належать до ядра асоціативного поля слова-стимула *усе*, відповідно до «Українського асоціативного словника» С. Мартінек і В. Мітькова (2021, с. 504). За пошуком атрибутивних словосполучень з іменником *світ* як найчастотніші ГРАК визначає леми *все* / *весь*, *усе* / *увесь*, що становлять 52 % від загальної кількості.

Аналіз семантики лексичних одиниць у синтагматичному вимірі дає можливість виокремити потенційну оцінку сему, що диференціює семантику вербалізаторів *простір* і *світ*. Позитивну оцінність назви доводить і «Словник асоціативних означень іменників в українській мові» Н. Бутенко: чотирма найчастотнішими асоціатами до *світ* є означення *великий* (19 %), *прекрасний* (17,8 %), *гарний* (9,9 %), *цікавий* (8,3%) (1989, с. 259). Важливо в контексті розглядуваної проблеми, що *світ* є найчастотнішою реакцією на слова-стимули *пізнавати* (22 %) та *пізнання* (7 %) (Мартінек, 2007, с. 226–227). Процес пізнання, тобто осягнення розумом та інтуїцією світу, власного ества, сакральних сутностей, сенсу життя, істини у свідомості носіїв мови є одним із виявів високого за своїм спрямуванням прагнення знайти своє місце в житті і наповнити його змістом, що, безумовно, визначає почесний статус поняття «пізнання» на шкалі соціальних цінностей. Зауважимо, що семантичний зв'язок між лексемами *світ* і *пізнання* є об'єктивацією онтологічних концептуальних метафор СВІТ — це КНИГА та СВІТ — це КАРТИНА.

У синтагмах із компонентом *світ* своєрідно актуалізовано і сему 'межа'. Обмеження простору є співвідносним із безмежною кількістю предметів і властивостей. Як відомо, багатоманітність об'єктів визначає сутність понять «багатство» і «достаток», які в суспільній свідомості кваліфікують як аксіологічно марковані величини, а тому перебування у світі як особливому просторі, що охоплює «усі форми матерії», викликає у людини позитивні емоції. Пор.: «Кожен день "Дитячий світ" понад 60 років

відкриває свої двері для того, щоб ви були **щасливі!**» (<https://www.ds.com.ua/prgo-nas/>). «З перших днів створення компанія **“Світ чаю”** існує для Вас. <...> В нашому асортименті ви знайдете **безліч різноманітних блендів ароматизованого чаю, фруктові коктейлі, трав'яні суміші, елітні класичні чаї, ройбуші та пуери, мате та лапачо, а також пакетований чай преміумкласу. У нас ви зможете придбати не тільки чай, але і різноманітні аксесуари для його приготування, що нададуть вашому чаюванню неповторності та витонченості. <...> “Якщо довго пити чай, можуть вирости крила”.** Лу Юй» (<https://svit-chaju.ua/o-nas/>). Очевидно, що бажання задовольнити потреби й отримати задоволення спонукає людину переміститися в небуденний і незвичний світ.

Висновки. Лексема *світ* упродовж ХХ, й особливо на початку ХХІ ст., зазнала суттєвих змін унаслідок збільшення семантичного обсягу та реалізації функційно-прагматичного потенціалу. У парадигмі просторових номінацій назва набула особливого статусу завдяки інтеграції семантики простору та повноти обсягу об'єктів, що вирізняє її з-поміж таких лексем, як *простір, середовище, вимір*. На розвиток семантики одиниці суттєвий вплив мало розширення сфери використання та сполучуваність із численними назвами реалій зовнішнього і внутрішнього світу, співвідносних із різними ідеографічними групами. Контекстуальну семантизацію одиниці ілюструють загальні й власні номінації, зафіксовані в ЗМК Києва і рекламних текстах, розміщених на сайтах компаній, агенцій, установ, сферу референції яких визначає актуалізація ядерних семантичних ознак ('межа', 'сфера', 'сукупність', 'повнота обсягу') та потенційної оцінної семи.

Суттєвим екстралінгвальним чинником, що значною мірою впливає на комерціалізацію інформаційного простору та зумовлює процес семантизації назви *світ*, є масова культура. Із-поміж інтралінгвальних причин варто виокремити декілька: а) тенденцію до неосемантизації одиниць із просторовою семантикою; б) звукосемантичну, іконічну природу знака, що забезпечує його милозвучність та естетичну привабливість, а отже, впливає на експресивізацію номінацій; в) особливості організації ментально-когнітивної сфери й зокрема інтерпретацію уявлень про світ у колективній свідомості українськомовної спільноти. Зіставлення концепту СВІТ як національно-специфічної лінгвокультурної домінанти з універсальним доменом ПРОСТІР дає змогу виокремити аксіологічно марковані когнітивні ознаки «всеосяжність», «матерія», «пізнання», що імплікують зв'язок із цінностями і позитивними емоціями та визначають лінгвопрагматичне спрямування знака.

Значна кількість розглянутих у статті аспектів визначає перспективи подальших досліджень. Особливо актуальною, з огляду на сучасні тенденції

розвитку лінгвістики, вважаємо проблему функційно-прагматичних властивостей назви *світ* у різних регістрах мовлення.

Покликання

- Білодід, І. (Ред.). (1973). *Словник української мови* (Т. 4). Наукова думка.
- Білодід, І. (Ред.). (1978). *Словник української мови* (Т. 9). Наукова думка.
- Бутенко, Н. (1989). *Словник асоціативних означень іменників в українській мові*. Вища школа.
- Власова, Т. (2019). Звукосемантизм: сучасні лінгвістичні дослідження. У Т. Недашківська (Ред.), *Наукові записки кафедри слов'янських і германських мов* (с. 292–334). НОВОград.
- Грінченко, Б. (Ред.). (1909). *Словарь української мови* (Т. 4).
- Карпіловська, Є. (Автор & Ред.), Кислюк, Л., Клименко, Н., Критська, В., Пуздырева, Т., & Романюк, Ю. (2017). *Вплив суспільних змін на розвиток української мови*. Видавничий дім Дмитра Бурого.
- Карпіловська, Є., Кислюк, Л., Клименко, Н., Критська, В., Пуздырева, Т., & Романюк, Ю. (2013). *Активні ресурси сучасної української номінації: Ідеографічний словник нової лексики*. ТОВ «КММ».
- Левочкина, С. (2018). *Лінгвокогнітивні аспекти онімів у художньому тексті в жанрі фентезі (на матеріалі творів Урсули Ле Гуїн)*. [Дисертація канд. філол. наук, Київський університет ім. Б. Грінченка].
<https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/26895>
- Мартінек, С. (2007). *Український асоціативний словник* (Т. 1). Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка.
- Мартінек, С., & Мітьков, В. (2021). *Український асоціативний словник* (Т. 3). ПАІС.
- Мельничук, О., Коломієць, В., Лукінова, Т., Півторак, Г., Склярєнко, В., & Ткаченко, О. (Ред.). (2006). *Етимологічний словник української мови* (Т. 5). Наукова думка.
- Саєвич, І. (2015). Антропоцентричний вимір концепту ЖИТТЯ. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія «Проблеми граматики і лексикології української мови»*, 12, 66–71.
- Таран, А. (2020). Динаміка семантичної структури слова як спосіб оновлення лексикону. У Є. Карпіловська, Л. Кислюк, Ю. Романюк, & О. Савенко (Ред.), *У пошуках гармонії мови* (с. 374–380). Видавничий дім Дмитра Бурого.
- Український мовно-інформаційний фонд НАН України. (2015–2024). *Мода. Словник української мови у 20 т.* <https://sum20ua.com/?page=1653&searchWord=мода&wordid=51986>
- Шведова, М., фон Вальденфельс, Р., Яригін, С., Рисін, А., Старко, В., Ніколаєнко, Т. & ін. (2017–2024). *Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК)*. <http://uacorp.us.org>

References (translated and transliterated)

- Bilodid, I. (Ed.). (1973). *Slovník ukraínskoi movy* [Dictionary of the Ukrainian language] (Vol. 4). Naukova dumka.
- Bilodid, I. (Ed.). (1978). *Slovník ukraínskoi movy* [Dictionary of the Ukrainian language] (Vol. 9). Naukova dumka.
- Butenko, N. (1989). *Slovník asotsiatyvnykh oznachen imennykh v ukraínskii movi* [Dictionary of associative attributives of nouns in the Ukrainian language]. Vyshcha shkola.
- Grinchenko, B. (Ed.). (1909). *Slovar ukraínskoi movy* [Dictionary of the Ukrainian language] (Vol. 4).
- Karpilovska, Ye. (Author & Ed.), Kysliuk, L., Klymenko, N., Krytska, V., Puzdyreva, T., & Romaniuk, Yu. (2017). *Vplyv suspilnykh zmin na rozvytok ukraínskoi movy* [The influence of the social changes on the development of the Ukrainian language]. Vydavnychiy dim Dmytra Buraho.
- Karpilovska, Ye., Kysliuk, L., Klymenko, N., Krytska, V., Puzdyreva, T., & Romaniuk, Yu. (2013). *Aktivni resursy suchasnoi ukraínskoi nominatsii: Ideohrafichnyi slovník novoi leksyky* [Active resources of modern Ukrainian nomination: Ideographic dictionary of new vocabulary]. TOV “KMM”.
- Lievochkina, S. (2018). *Linhvokohnitivni aspekty onimiv u khudozhnomu teksti v zhanri fentezi (na materialii tvoriv Ursuly*

- Le Guin*) [Cognitive linguistic aspects of onyms in the fantasy literary text (the data of Ursula Le Guin's novels)] [PhD dissertation, Borys Grinchenko Kyiv University]. <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/26895>
- Martinek, S. (2007). *Ukrainskyi asotsiatyvnyi slovnyk* [Ukrainian associative dictionary] (Vol. 1). Vydavnychi tsestr LNU imeni Ivana Franka.
- Martinek, S., & Mitkov, V. (2021). *Ukrainskyi asotsiatyvnyi slovnyk* [Ukrainian associative dictionary] (Vol. 3). PAIS.
- Melnychuk, O., Kolomiets, V., Lukinova, T., Pivtorak, H., Skliarenko, V., & Tkachenko, O. (Eds.). (2006). *Etymologichnyi slovnyk ukrainskoi movy* [Etymological dictionary of the Ukrainian language] (Vol. 5). Naukova dumka.
- Saievych, I. (2015). Antropotsentrychnyi vymir kontseptu ZHYTTIA [Anthropocentric dimension of concept LIFE]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriia "Problemy hrmatyky i leksykologii ukrainskoi movy"*, 12, 66–71.
- Shvedova, M., fon Valdenfels, R., Yaryhin, S., Rysin, A., Starko, V., & Nikolaienko, T. (2017–2024). *Heneralnyi rehionalno anotovanyi korpus ukrainskoi movy (HRAK)* [General Regionally Annotated Corpus of the Ukrainian Language (GRAC)]. <http://uacorpus.org>
- Taran, A. (2020). Dynamika semantichnoi struktury slova yak sposib onovlennia leksykonu [The dynamics of the semantic structure of the word as a way of updating the lexicon]. In Ye. Karpilovska, L. Kysliuk, Yu. Romaniuk, O. Savenko (Eds.), *U poshukakh harmonii movy* (pp. 374–380). Vydavnychi dim Dmytra Buraho.
- Ukrainskyi movno-informatsiyni fond NAN Ukrainy. (2015–2024). Moda [Fashion]. *Slovnyk ukrainskoi movy u 20 t.* <https://sum20ua.com/?page=1653&searchWord=мода&wordid=51986>
- Vlasova, T. (2019). Zvukosymbolizm: suchasni linhvistychni doslidzhennia [Sound symbolism: Modern linguistic studies]. In T. Nedashkivska (Ed.), *Naukovi zapysky kafedry slovianskykh i hermanskykh mov* (pp. 292–334). NOVOhrad.

Iryna Saievych

Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Ukraine

THE WORLD OF “WORLDS” IN THE DIMENSIONS OF SEMIOSIS (with the example of the linguacultural space of Kyiv)

The relevance of the article is due to the constant dynamics of the lexicon as a manifestation of the essential property of the language and, in particular, of the phenomenon of the development of semantics of the name *world* (*свiм*), which became one of the most frequently used notional units of the Ukrainian language in the 21st century. The purpose of the study is to identify the peculiar features of the semantization process of the lexeme *world* (*свiм*) using the example of the linguacultural space of Kyiv taking into account various dimensions of semiosis. The study is also aimed at establishing the factors that influenced the nominative activity of the unit and determining its linguo-pragmatic vector. The subject matter of the study is the nominative-referential and pragmatic potential of the name *world* (*свiм*), recorded in mass media texts and Kyiv ergonymicon. To achieve the goal, the following methods and techniques were used: component analysis of the word, distributive analysis, analysis of dictionary definitions, the descriptive method, results of associative experiments, the constructive method, contextual analysis, content analysis, and techniques of quantitative analysis. The novelty of the study is determined by the complex multifaceted approach to elucidating the semantization process of the name *world* (*свiм*), carried out on the basis of semiotics and linguacultural studies.

As a result of the study of the semantics of numerous common and proper nominals with the world component, it was concluded that the reference of these nominations was affected by the actualization of the nuclear semes 'limit', 'sphere', 'totality', 'completeness of volume' ('межа', 'сфера', 'сукупність', 'повнота обсягу'), and in addition, by the potential evaluative seme. Emphasis is placed on the general tendency towards the nomination of various semiotic spheres by units with spatial semantics. One of the main factors of the nominative activity of the name has been determined as the sound-symbolic and iconic nature of the sign, which ensures its euphony and aesthetic appeal, which, in its turn, is especially significant for 'commercial' names and advertising texts. Attention is paid to defining the specifics of comprehension and interpretation of knowledge and ideas about the world and their arrangement in mental space. On the comparison basis of the concept WORLD (CBIT) as a Ukrainian linguacultural dominant with the universal domain SPACE (ПРОСТІР), the axiological cognitive features of 'comprehensiveness', 'infinity', 'matter', 'cognition' ('всеосяжність', 'безмежність', 'матерія', 'пізнання'), which determine the linguo-pragmatic vector of nominations, have been allocated. Prospects for further research are seen in the study of the functional and pragmatic properties of the name *world* (*свiм*) in different speech registers.

Keywords: vocabulary dynamics; spatial semantics; ergonym; sign; reference; nomination; seme; concept WORLD; evaluation; association; Kyiv.

Стаття надійшла до редколегії 18.03.2024